

SOLIDARITATEA ROMÂNEASCĂ MEDIEVALĂ: UNIREA ÎNFĂPTUITĂ SUB MIHAI VOIEVOD VITEAZUL

IOAN-AUREL POP

La începutul secolului al XX-lea, când aproape două treimi din pământul și neamul românesc se aflau încă sub stăpâniri străine, Nicolae Iorga releva un sens al noțiunii de *Țară Românească*, „pe care foarte mulți l-au uitat și unii nu l-au înțeles niciodată”¹: „În timpurile cele mai vechi, românii nu făceau nici o deosebire în ceea ce privește ținuturile pe care le locuiau; pentru dânșii, tot pământul locuit de români se chema Țara Românească. Țara Românească era și Muntenia și Moldova și Ardealul și toate părțile care se întindeau până la Tisa chiar, toate locurile unde se găseau români. N-aveau câte un nume deosebit pentru deosebitele ținuturi pe care le locuiau și toate se pierdeau pentru dânșii în acest cuvânt mare, covârșitor și foarte frumos de: *Țară Românească*”². Granițele de stat în evul mediu, considera marele istoric, au fost „de formațiune feudală” și au însemnat „împărțirea Țării Românești în două domnii și, alături, o stăpânire străină”³. Cu circa două sute de ani înainte de Nicolae Iorga, principele cărturar preiluminist Dimitrie Cantemir își intitula una din lucrările sale fundamentale *Hronicon a toată Țara Românească (care apoi s-au împărțit în Moldova, Munteniască și Ardealul)*⁴.

Fie și numai prin aceste două exemple se poate ilustra faptul că filonul de esență al istoriografiei românești a considerat structura politică tripartită a statului medieval românesc ca fiind artificială, de conjunctură, în contextul unității etno-lingvistice și de origine a locuitorilor acestui spațiu.

Cercetarea istorică actuală a lărgit mult acest demers al antecesorilor și s-a străduit să-l fundamenteze. Astfel, în ciuda particularismului medieval intern și a împrejurărilor internaționale favorabile fărâmițării, s-a dovedit astăzi nu numai că numele de Țara Românească „presupune amintirea unui stat”⁵ (unitatea generică din trecut), dar și că, prin acest nume, primul stat românesc de-sine-stătător a preluat „și aspirația latentă dacă nu chiar misiunea cuprinsă în denumirea asumată de Țara Românească, aceea anume de a reconstitui unitatea poporului al cărui nume îl purta”⁶ (unitatea politică reală, ca proiect de viitor). Din această perspectivă, actul lui Mihai Viteazul din 1599—1600 apare ca o împlinire de moment a aspirației latente pe care

¹ N. Iorga, *Români și slavi. Români și unguri. Două conferințe ale Institutului pentru studiul Europei sud-orientale*, București, 1912, p. 9—10.

² Idem, *Ceva despre Ardealul românesc*, București, 1907, p. 1.

³ Idem, *Istoria românilor*, vol. II, București, 1936, p. 295.

⁴ D. Cantemir, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, ed. Gr. Tocilescu, București, 1901.

⁵ N. Iorga, *Români și slavi. Români și unguri*, p. 9—10.

⁶ Ș. Papacostea, *Geneza statului în evul mediu românesc*, Cluj-Napoca, 1988, p. 145.

Țara Românească o preluase prin numele său. Desigur, nu a fost o acțiune programatică și conștientă, deoarece pe prim plan, la cumpăna secolelor XVI—XVII, s-a înscris efortul de unitate politico-militară în fața pericolului extern și nu de unitate în spirit național modern. Numai că opțiunea voievodului unificator pentru „planul dacic”, adică pentru reconstituirea unității politice românești din perspectivă românească (formal, se mai încercase din perspectivă străină), a creat reacții și interpretări *naționale*, atât în epocă cât și în viitor. Nu a scăpat nici românilor, nici străinilor faptul că, la 1600, unitatea politico-militară a vechii Dacii, cum scriau umaniștii, se realizase pe un fond etnic de solidaritate românească.

Pentru Moldova, rămâne important doar faptul unirii în sine, căci altminteri ea era o țară (adică o alcătuire politică) românească sau o *a doua libertate românească*, cum ar zice Nicolae Iorga. Numele constant dat Moldovei în secolele XIV—XVI este de *Valachia Minor*, *Rusovlachia* sau *altera Valachia*. La începutul secolului al XVI-lea, un izvor se referă, în spiritul ideii lui Cantemir și Iorga, la „cele două provincii ale Țării Românești, anume Moldova și Transalpina”⁷. Faptul ca un domn muntean să ajungă să domnească în Moldova sau invers nu era nici el neobișnuit. Boierii munteni (în alt sens decât cel dorit de Mihai, e drept) voiau încă din 1598 „să fie împreună și în unitate cu Moldova; fiindcă noi avem cu toții aceeași limbă și aceeași credință și altădată domnul moldovean devenea prinț muntean, iar acesta moldovean”⁸. De aceea, trecerea munților de către un domn român cu o oaste în slujbă românească într-o țară românească nu era un lucru surprinzător.

Surprinzătoare fusese însă, fără discuție, intrarea lui Mihai Viteazul și instăpânirea sa în Transilvania și aceasta nu pentru români, ci pentru ceilalți locuitori, în speță pentru privilegiați⁹. Realizarea Daciei în spirit românesc și la modul efectiv, nu după criteriul suzerano-vasalic (cum făcuse, de pildă, Sigismund Báthory) era primul motiv de tulburare a stărilor Transilvaniei. Al doilea motiv ascundea un fapt mult mai grav pentru acestea, sesizat și el în epocă: încercarea lui Mihai de a face și din Transilvania o țară politicește românească, de a duce acolo o politică românească, de a-i ridica pe români la demnitate și putere, după ce cunoscuseră numai umilință și supunere. S-ar putea obiecta aici că Mihai s-a sprijinit totuși pe stări (mai ales pe nobilime), pe care le-a recunoscut, că a întărit privilegiile orașelor și a recunoscut instituțiile oficiale de guvernământ, că a respectat religiile recepte și limbile oficiale etc. Însă în raport cu aceste aspecte de continuitate reale, care puteau veni din partea oricărui principe feudal, prevalează celelalte, pe care până la Mihai nu le mai luase nimeni în Transilvania. În primul rând, acest principe a fost mereu privit de autorități ca „străin” și de altă lege, un „străin” de același neam cu supușii, un „străin” care avusese îndrăzneala și puterea să înfrângă armatele lui Andrei Báthory și să-și stabilească scaunul „crăiesc” al celor trei țări unite în Transilvania. Apoi, rând pe rând, prin măsuri aparent mărunte, a tulburat grav ordinea legală: a introdus în sfatul princiar și în dietă și boieri munteni, a creat dregătorii comune pentru ambele țări, conduse de români, s-a bazat pe oastea proprie și nu pe cea a nobilimii, a pus în fruntea celor mai importante cetăți căpitani români, a făcut danii de moșii și românilor, a administrat și prin porunci și acte în slăvonă, dar mai ales în românește, a impus scutirea preoțimii române de sar-

⁷ Hurmuzaki, *Documente*, II/1, p. 28.

⁸ Gh. I. Brătianu, *Origines et formation de l'unité roumaine*, București, 1943, p. 157.

⁹ Vezi D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum. Din istoria formării națiunii române*, București, 1984, p. 110—118.

cinile iobăgești în vederea ridicării sale alături de preoții confesiunilor recepte. Măsura aceasta ținea mai sus, anume spre socotirea religiei române între cele legal admise, iar religia, era evident, trebuia să atragă după sine între națiunile politice și națiunea română. Amenințarea pentru oficialități era clară, iar îndrăzneala nemaipomenită. A ridica între religiile recepte o confesiune schismatică, disprețuită și, pe deasupra care, din 1595, ajunsese iarăși în subordinea mitropoliei de la Târgoviște, era inadmisibil pentru privilegiați.

Tulburător era și faptul că Mihai începe să asculte plângerile satelor românești, că impune să li se acorde și turmelor acestora dreptul la pășunat pe hotarul satelor ungurești sau săsești din vecinătate. Toate acestea sunt măsuri semnificative pentru spiritul național, aflat în tranziție de la medieval la modern. Ele au însă antecedente și explicații, în spiritul aceluia înțeles generic de Țară Românească, precum și în sensul că marea solidaritate românească ce a cuprins și Transilvania la 1599—1600 a fost pregătită de solidarizările etnice medievale anterioare. Din acest punct de vedere, credem că nu atât alianțele politico-militare dintre voievozii sau principii (maghiari și catolici) ai Transilvaniei și domnii Țării Românești și Moldovei explică politica lui Mihai Viteazul, cât celelalte „alianțe”, potențate de confruntarea îndelungată cu celălalt, cu cel devenit stăpân. Documentele Transilvaniei din secolele XIII—XVI fac distincții etnice până și în domeniul raporturilor de proprietate, al chestiunilor economice, al structurilor sociale sau al așezărilor; sunt frecvent pomenite moșii românești (*possessiones valachales*), sate românești (*villae valachales*), țări românești, păduri românești, daturi și dări ale românilor, cnezi și nobili români, iobagi români, preoți români, români de rând, revolte și primejdii românești¹⁰ etc. La 1366, regele Ludovic I, la cererea *tuturor nobililor din Transilvania*, urmărește nu numai să destrame întreaga rânduială românească din țară, în frunte cu instituția cnezială și cu credința ortodoxă, dar stipulează și nimicirea „răufăcătorilor” de orice neam, *mai ales români*¹¹. Chiar dacă nu a reușit să elimine elita românilor, regalitatea maghiară a realizat între 1366 și 1437 excluderea românilor dintre stări, i-a îndepărtat pe fruntașii românilor ca grupare distinctă din congregații. Plasarea românilor pe o treaptă de inferioritate continuă mereu în veacurile XV și XVI. În 1523, Paul Thomory, fost castelan de Făgăraș, ajuns arhiepiscop, scrie sibienilor: „atâta este numai că sasul trebuie să aibă întâietate, cum era pe vremea noastră, față de român; altfel, țara aceea, în curând, n-ar mai face nici o deosebire, dacă s-ar cumpăni cu aceeași măsură interesul catolicului cu al românului”¹². Distincțiile pe bază etnică se accentuează spre jumătatea secolului al XVI-lea. În 1548, românii din Țara Făgărașului sunt oprți drastic de către Universitatea săsească să-și mâne oile lor pe pământurile zise ale sașilor, dacă nu se face o înțelegere legală în acest sens¹³. În anumite împrejurări, sasul poate să-l ucidă pe păstorul român. Dieta din 1554 adâncește deosebirile în tratamentul aplicat iobagilor: țaranul maghiar poate fi acuzat numai pe baza mărturiei a șapte oameni de încredere, românul, însă, poate fi pedepsit prin pronunțarea a trei oameni de încredere (catolici)¹⁴. În anul următor, dieta stipulează și mai tranșant: „de asemenea, omul țaran și creștin (catolic) poate fi ridicat prin jurământul

¹⁰ Idem, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*, vol. I—II, București, 1967 passim.

¹¹ Maria Holban, *Din cronica relațiilor româno-ungare în secolele XIII—XIV*, București, 1981, p. 245.

¹² Hurmuzaki, *Documente*, XV/1, p. 275—276.

¹³ *Ibidem*, II/4, p. 430—433.

¹⁴ *Ibidem*, II/5, p. 206—207.

a șapte creștini, românul prin jurământul a trei creștini, șapte români trebuind să fie martori pentru un român”¹⁵. Discriminările stabilite pentru cnezii în 1366 se accentuează în veacurile următoare și se răsfrâng și asupra nobilimii românești. Un șir de acte din 1453 aplică o formulă grăitoare în acest sens: nobilii români (*nobiles Valachi*) care fuseseră recunoscuți în moșiile lor, nu-și pot stăpâni pământul ca și „adevărații nobili” ai regatului, ci „în acele condiții, servituți și obiceiuri, prin care predecesorii noștri regi ai Ungariei obișnuiau să doneze posesiuni și sate în districtele românilor”¹⁶. Chiar și în acele regiuni, recunoscute ca districte și rămase cu o structură compactă românească, se perpetuează „condiții” și „servituți” pentru cnezii și nobilii români. Nici măcar românii catolicizați și situați în elita socială a regatului nu sunt feriți de distincția etnică. Iancu de Hunedoara era adesea numit în tinerețe *Românul (Johannes Olah)*, câteodată, în sens peiorativ, ca și Nicolaus Olahus mai târziu. E. S. Piccolomini știe însă despre Iancu faptul că „nu a sporit atât gloria ungarilor, cât a românilor, din mijlocul cărora se născuse”¹⁷. Coeziunea elitelor românești nu s-a putut frânge niciodată la nivelul local, al vechilor autonomii. Cnezimea și nobilimea românilor, grupate în adunări și comunități (*universitates keneziorum et nobilium*) în Hațeg, Banat, Maramureș, Dobra, Hunedoara, Zarand, Beiuș etc., au făcut adesea dovada vechilor lor libertăți încălcate și micșorate, și-au ales reprezentanții care au fost trimiși în fața autorităților pentru recunoașterea acestor libertăți¹⁸. Dar discriminările nu au încetat niciodată. O dovedește și Antonio Posevino, la 1583, când scrie că nobilii români „nu se bucură de atâta cinste ca nobilii unguri și, chiar dacă se disting câteodată mai mult decât ungurii în război, sunt ținuți mai înapoi, ca să nu fie premiați de principe”¹⁹. În 1577, Ștefan Măzga, pretendent la tronul Moldovei și pribeag în Transilvania, fiind în serviciul împăratului, cere pentru sine o moșie în ținutul cetății Abrud, „în care să fie oameni de-ai noștri, de lege și limbă românească”; voievodul *în spe* primește până la urmă un sat, pe care însă autoritățile vor să i-l ia pe motiv că dăruitul este „de națiune română” (*ex natione Volachica*), că nu știe ungurește și nemțește, că nu cunoaște obiceiul țării²⁰. Deci un stăpân român, cu supuși români, este respins tocmai fiindcă este român.

Distincțiile etnice s-au făcut mereu și pe plan politico-militar. *Cronica pictată de la Viena*, din secolul XIV, apreciază că Basarab, strângând în jurul său „puterea și societatea românească”, a generat „multe robiri, cazne, pieiri și primejdii pentru națiunea maghiară”²¹. Trecurile cnezilor români bănățeni, hațegani sau maramureșeni peste munți sunt puse deseori în legătură cu sentimentul de solidaritate etnică, iar răscoalele boierilor făgărășeni au totdeauna sprijinul domnilor munteni și vizează o reîntoarcere a țării Oltului între granițele Țării Românești. Mircea cel Bătrân și fiul său Mihail au îngăduit românilor din Cislădie „de orice stare ar fi sau vor fi, să pască oricând în munții noștri, cu turmele sau cu oile lor, ca și oamenii noștri, pășunile noastre”, promițându-le și protecție în caz de război²². Stăpânirile

¹⁵ *Ibidem*, p. 227.

¹⁶ Arh. Naț. Magh., Dl. 29 494; Dl. 29 495.

¹⁷ Maria Holban (sub red.), *Călători străini despre țările române*, vol. I, București, 1968, p. 472.

¹⁸ Vezi Ioan A. Pop, *Adunările cneziale din Transilvania în secolele XIV—XVI*, Cluj-Napoca, 1989 passim (teză de doctorat).

¹⁹ A. Veress, *Fontes rerum Transylvanicarum*, vol. III, Budapesta, 1913, p. 64.

²⁰ D. Prodan, *Iobăgia în Transilvania*, II, p. 321—322.

²¹ *Documenta Romaniae Historica*, D, I, p. 49—52.

²² *Ibidem*, p. 202—203.

muntene și moldovene peste munți au făcut ca peste 150 de sate și cetăți să cunoască direct autoritatea românească, iar drumurile oștilor i-au convins pe românii lui Ștefan cel Mare și Petru Rareș că în Transilvania „de jur împrejur, până în secuimea de jos și până în rutenimea de sus, amândouă foarte depărtate, umblă tot români, în port românesc, cu grai românesc”²³. Secretarul reginei Isabela a Ungariei nota că „unii români au o bună parte din țară [Transilvania], care ușor s-ar uni cu dânsul [Petru Rareș], pentru că au aceeași limbă”²⁴. Pe de altă parte, dietele din 1542 și 1551 cer insistent împăratului ca în funcții oficiale să fie numiți numai unguri și ca voievodul, în mod special, să fie *ex natione Hungarica*²⁵. Se vede cum *natio nobilium* tinde să însemne tot mai mult *nobilitas Hungarica* sau chiar *natio Hungarica*, în spirit național modern. Într-un asemenea context, episcopul Francisc Forgách regreta că românii din Transilvania erau așa de mulți și că erau situați atât de aproape de celelalte două țări valahe”²⁶.

Coeziunea românilor a fost puternică și pe plan religios, în ciuda prozelitismului catolic și apoi reformat. Încă din 1234 românii din episcopia zisă a cumanilor erau acuzați că formează un singur popor, că au episcopi ortodocși, că refuză catolicizarea și că îi atrag și pe unii catolici la obiceiurile lor²⁷. Totuși, politica de catolicizare a românilor rămâne o constantă. Vicarul Bosniei, Bartolomeu de Alverna, prin 1379 sau 1380, stabilea că în vederea convertirii românilor trebuiau izgoniți preoții ortodocși, „acești îndărătnici” care mențineau unitatea locuitorilor; el arăta că atragerea românilor la catolicism ar rezolva cel puțin două probleme lumești, anume i-ar face pe supuși de aceeași credință cu domnii lor de pământ, întărind supunerea lor și i-ar rupe pe români de „cei din afara regatului, de aceeași limbă și credință cu dinșii”²⁸. Deci convertirea avea și un substrat politico-etnic clar, de frângere a unității românești. Rezultatele acestei acțiuni sunt însă ne semnificative. Sub domnia lui Mircea cel Bătrân, mitropolia de la Târgoviște își exercita ferm oblađuinea asupra românilor din Transilvania și Ungaria, întărindu-i pe aceștia în credința lor. Astfel că în 1428, regele Sigismund de Luxemburg se plânge că în Banat și Hațeg „oameni schismatici” mai stăpânesc încă moșii cu titlu de noblețe sau de uzufruct, că ei adăpostesc preoți ortodocși, că mulți catolici erau atrași de învățăturile „false” ale românilor și-și botezau copiii după ritul răsăritean ori se căsătoreau cu români²⁹. Se iau măsuri ferme împotriva celor în cauză. Insuccesul acestor acțiuni prozelite are cel puțin două cauze: pe de o parte societatea românească a avut în sine temeiurile de civilizație și cultură pentru a anihila, îndepărta sau asimila elementele străine ce veneau cu misiune destructivă, iar de pe altă parte, nici privilegiatii nu au acceptat atragerea globală a românilor la catolicism, fapt ce ar fi însemnat ridicarea lor ca *natio* între stări. De aceea, deosebirile s-au tot accentuat, iar ortodox a ajuns sinonim cu român, așa cum termenul de iobag avea, tot mai adesea, aceeași semnificație. Oficializarea sistemului politic și religios al principatului în secolul XVI, după biruința Reformei,

²³ N. Iorga, *Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și Mitropolia Ardealului*, București, 1904, p. 4.

²⁴ Hurmuzaki, *Documente*, II/4, p. 306—307.

²⁵ *Ibidem*, p. 297 și 662.

²⁶ N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, vol. I, București, 1915, p. 170.

²⁷ *Documenta Romaniae Historica*, D, I, p. 20—21.

²⁸ Ș. Papacostea, *Țările Române în lumea europeană a veacului XIV*, în „Magazin istoric”, 1980, XIV, nr. 4, p. 56.

²⁹ St. Lupaș, *Catolicismul și românii din Ardeal și Ungaria până la 1556*, Cernăuți, 1929, p. 74—76 și 95—97.

n-a făcut decât să-i individualizeze și mai clar pe români, accentuându-le statutul de supuși.

Aceasta era situația la sfârșitul secolului al XVI-lea, când Mihai Viteazul venea să răstoarne toată ordinea clădită cu atâta trudă de oficialități. Posibilitatea acestei răsturnări a fost constientizată atât de privilegiați, cât și de români. Nu mai conțesc acuzațiile, invectivele și jignirile la adresa românilor și a voievodului lor. Cronicarul umanist Szamosközi îl numește pe Mihai *Valahul și Tiranul*, iar populația românească, în întregul său, este apreciată ca *leneșă, murdară*, înclinată spre *tălhării și prădăciuni*³⁰. Același cronicar arată că „la vestea luptei nenorocite [de la Șelimbăr], care s-a răspândit cu cea mai mare iuțeală în întreaga țară, *neamul românilor*, care locuiește în satele și cătunele Transilvaniei, răsculându-se peste tot, s-a unit cu poporul venit [de peste munți] și, atât uniți cât și separat, au prădat în lungul și în latul țării”³¹. Și cronicarul Ambroziu Somogyi subliniază că s-au răsculat mai ales românii, care-i prindeau și jefuiau pe unguri³², iar Georg Krauss vorbește despre „românii murdari, hoți, ucigași, răsculați în acest timp, deoarece *tiranul era din nașiiunea lor, adică un român*”³³. Nu este nici o îndoială pentru contemporani că, deasupra cauzelor de ordin social, ridicarea românilor s-a făcut pe temeuri etnice. Deoarece nobilul român Daniel din Zlaști, înaintea începerii luptei de la Șelimbăr, a trecut la Mihai, spune Szamosközi, el a fost prins după doi ani, legat de coada unui cal, târât gol în fuga animalului, tăiat apoi în patru bucăți și expus ostentativ în patru locuri, *spre a răspândi groaza printre români*³⁴. Logofătul și cărturarul Teodosie Rudeanu este privit ca „un bătrîn răutăcios cu ungurii, care a îndemnat pe Mihai Vodă să-i taie pe unguri”, iar banul Mihalcea era caracterizat drept „cel mai ticălos dintre toți românii, ce-i ține Țara Românească și vrednic de a nu fi pomenit niciodată fără blestem”³⁵. Ura se revărsa acum fără nici o rețineră. Din cealaltă perspectivă, cronică internă a Țării Românești observă: „Ungurii [...], de o parte jura lui Mihai Vodă, iar de altă parte, de toate părțile muncia în tot chipul, că doar s-ar mântui, să nu le fie *craiu un român*, precum le era”³⁶. *Crăiia* românească *pohtită* de Mihai, cu centrul la Alba Iulia și formată din cele trei țări românești, fusese privită, cum se vede, ca o amenințare pentru privilegiați, numiți de-acum după criteriul etnic. Preoții ortodocși sunt socotiți și acum, ca și sub Ludovic I sau Sigismund de Luxemburg, drept o primejdie: „Mihai, încă înainte de intrarea sa, a instigat pe ascuns întreagă sărăcimea românilor din Transilvania, prin tainica lucrare a preoților săi, care se numesc călugări”³⁷. De aceea, în septembrie 1600, stările poruncesc omorârea românilor care au ascultat aceste îndemnuri. În urma morții lui Mihai, care ar fi ordonatuciderea preoților maghiari, autoritățile hotărâsc ca „popă românesc să nu mai poată intra vreodată din celelalte două țări românești, iar călugării să fie cu toții proscrisi din toată

³⁰ I. Crăciun, *Cronicarul Szamosközi și însemnările lui privitoare la români (1566—1608)*, Cluj, 1928, p. 41—42.

³¹ Șt. Pascu, *Mișcări țărănești prilejuite de intrarea lui Mihai Viteazul în Transilvania*, în „Studii și materiale de istorie medie”, 1956, I, p. 132.

³² *Ibidem*, p. 133.

³³ *Ibidem*.

³⁴ I. I. Russu, *Daniel din Zlaști (Un aderent hunedorean al lui Mihai Viteazul)*, în „Apulum”, 1976, XIV, p. 161—172.

³⁵ I. Crăciun, *op. cit.*, p. 131; N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, p. 214.

³⁶ P.P. Panaitescu, *Unificarea politică a țărilor române în epocă feudală*, în vol. „Studii privind Unirea Principatelor”, București, 1960, p. 69.

³⁷ Șt. Pascu, *op. cit.*, p. 129.

țara”³⁸. Dieta din ianuarie 1601 pedepsește aspru pe preoții români din Transilvania, cu taxe suplimentare și cu alungarea din țară pentru aceia care au fost răzvrățiți și au pus foc³⁹. Delegații aceleiași diete cer împăratului, cum se mai făcuse, să guverneze în țară numai cu consilierii unguri, cu dregători unguri; armata să fie de neam unguresc și, mai presus de orice, principele să fie ales de dietă numai din neamul unguresc⁴⁰. Mihai este acuzat că a ruinat țara. După moartea voievodului, condamnările la adresa lui și a românilor se întetesc: este vinovat că a distribuit moșii, cetăți, castele și curți românilor săi, că a clădit „biserica schismatică” în Alba Iulia, care, negreșit, trebuie distrusă (ceea ce s-a și întâmplat)⁴¹; Szamosközi se gândește chiar la stărpirea din rădăcină a tuturor românilor, așa cum ar fi vrut și regele Sigismund de Luxemburg în 1429⁴². Cronicarul, care la 1593 vorbea cu admirație despre originile românilor în coloniile romane din Dacia, dorește acum, după venirea lui Mihai, să fie reînviată cât mai curând vremurile când furcile, obezile, securile, cârligele, ștreangurile, stâlpii infamiei, câmpurile erau infestate de români⁴³. După moartea voievodului și chiar înaintea acesteia, cronicarul și-a văzut împlinită dorința.

Mihai a căzut, dar amintirea faptei lui a rămas, pentru unii ca o amenințare, pentru alții ca o binecuvântare. După secole întregi de discriminare, de supunere, de prozelitism, după îndepărtarea dintre stări, românii marginalizați și înjosiți se ridicaseră la conducere sau voiseră s-o facă sub Mihai Viteazul. Nobilimea a înțeles că Transilvania, țară majoritar românească sub aspect etnic, fusese pe punctul să devină românească și sub aspect politic. Nu atât unirea fusese periculoasă, cât prezența principelui român la cârma statului unit. De-acum, stările, cu precădere nobilimea maghiară, vor veghea cu grijă ca acest lucru să nu se mai întâmple. Puterea aceasta românească ridicată de jos, în urma venirii principelui român unificator și reformator, a rămas ca un *memento* pentru vechii stăpâni minoritari. Măsurile luate după moartea voievodului au vizat deopotrivă pedepsirea românilor transilvăneni și ruperea legăturilor cu cele două țări românești libere, pentru că „ruina și primejdia” stăpânitorilor de acolo veniseră.

Pentru români, fapta lui Mihai, cu semnificația sa națională certă, receptată ca atare, cum s-a văzut, în epocă încă, s-a transformat curând în simbol al libertății și unității naționale. Lunga perioadă de asuprire, discriminările, timide la început, dar accentuate mereu prin acte ca cele din 1366, prin „fraterna unio” după 1437, prin *Tripartitul* lui Werböczy în 1517, prin statuarea sistemului celor trei națiuni și patru religii recepte, părea trecută în 1599—1600. În locul disprețului, umilințelor și înjosirilor părea că s-a așezat demnitatea. E drept că acest lucru s-a făcut și pe cale violentă, prin exces uneori, explicabile pe deplin, după veacurile de nedreptate suferite de români. Toate acestea, dar mai ales stăpânirea românească, nu au fost niciodată iertate și uitate. De aici violențele de limbaj și cruzimile nemaiîntâlnite îndreptate împotriva românilor. Exemplul unei Transilvanii, care dăduse prin descălecat un impuls agregării statale la sud și est de Carpați, și care se transforma acum în centrul unui stat românesc, venea din trecut, dar privea, cu precădere, spre viitor. „Domnul Mihaiu [...] — scria Gheorghe Branco-

³⁸ N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, p. 215.

³⁹ *Ibidem*, p. 215—216.

⁴⁰ D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, p. 113.

⁴¹ *Ibidem*, p. 114.

⁴² *Ibidem*, p. 115.

⁴³ *Ibidem*, p. 116.

vici — au lătit puterea neamului rumânesc, cu fericire stăpânind măriia sa câte trei țări, adecă Ardealul, Moldova și Țara Muntenească”⁴⁴.

Sensul național al unirii înfăptuite de Mihai la 1600 s-a clădit pe numeroasele antecedente evocate, iar alăturarea românilor, de la țaran și preot până la cneaz și nobil român, nu s-a făcut întâmplător. Toate măsurile luate de Mihai în favoarea românilor, pentru ridicarea lor din umilință și supunere, au antecedente în sens invers: cnezimea și nobilimea română lovite și căzute, îndepărtate dintre stări, biserica prigonită, preoții iobăgiți, țărani aspru pedepsiți și stânjeniți în pășunatul turmelor lor, limba română disprețuită, neamul întreg socotit tolerat, fără un pământ al său, deși locuia pe întreg pământul țării. Iată de ce neamul acesta a transformat umilința în îndrăzneală și supunerea în curaj. Ori de câte ori, după căderea voievodului, urmașii săi erau bănuiți că i-ar urma exemplul (Mihnea al III-lea, Șerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu ș.a.), se invoca momentul de la 1600.

Nicolae Iorga, care a trăit și făurit, alături de marii bărbați ai neamului, cealaltă unire, cea mare din 1918, avea să scrie despre Mihai Viteazul cuvinte unice: „[...] Nici un român n-a mai putut gândi unirea fără uriașa lui personalitate, fără paloșul sau securea lui ridicată spre cerul dreptății, fără chipul său, de o curată și desăvârșită poezie tragică”. Nu este de mirare că unele biserici românești ale Ardealului i-au zugrăvit chipul între ctitori și că în casele românești înainte de 1918 se găsea ascuns portretul domnului unificator, venerat ca sfinții din icoane. Spiritul său, la fel ca în urmă cu peste trei sute de ani, a însuflețit Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918, aureolând istoricul act de voință națională realizat acolo.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

⁴⁴ *Ibidem.* p. 118.